

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У 70-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Свістельник І.Р.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті розглядається формування вищої фізкультурної освіти як самостійної галузі та розвиток її інформаційного забезпечення. Визначено, що у 70-х роках відчувається брак кваліфікованої інформації, галузь фізичної культури та спорту вимагає розробки відповідної системи інформування фахівців.

Ключові слова: вища фізкультурна освіта, інформаційне забезпечення.

Актуальність. Інформаційне забезпечення є невід'ємною складовою, яка впливає на ефективність навчального та тренувального процесу. Недостатнє інформаційне забезпечення призводить до поступового відставання від загальних тенденцій підготовки висококваліфікованих фахівців [1].

Мета дослідження — дослідити розвиток інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти у 70-х рр. ХХ ст.

Матеріали дослідження. У 70-х роках зростає значення фізичної культури та спорту у суспільстві. На той час уже було створено 22 інститути фізичної культури та 26 технікумів фізичної культури. Окрім відомих спеціалізованих навчальних закладів у Москві, Ленінграді (нині Санкт-Петербурзі), Києві, Львові та інших містах СРСР, відкрили свої двері Уральський державний інститут фізичної культури (1970), Далекосхідний державний інститут фізичної культури (1971), Харківський державний інститут фізичної культури (1979). Відкрито філіали інститутів фізичної культури у Челябінську та Великих Луках, а в Татарській АРСР, Мурманській, Тульській, Амурській областях та Красноярську — п'ять технікумів фізичної культури; створено 8 факультетів фізичного виховання при педагогічних інститутах та 48 відділень при педучилищах [2]. Створюється широка мережа навчальних закладів, які готують фахівців для галузі фізичної культури та спорту, більшість з яких, як правило, на Уралі, у Сибіру та на Далекому Сході.

1971 року Науково-методична рада з фізичного виховання при Міністерстві вищої та середньої спеціальної освіти СРСР приймає рішення щодо покращення навчально-методичної та науково-дослідної роботи з фізичного виховання у ВНЗ [3]. Для методичного забезпечення навчального процесу розглянуто та рекомендовано до друку навчальні посібники для ВНЗ з легкої атлетики та лижного

спорту. Досягнуто домовленості з видавництвами та редакціями, які видають навчально-методичну та наукову літературу з фізичного виховання та спорту, про публікацію літератури для ВНЗ, про підвищення її якості, що передбачає ретельнішу апробацію підручників у відповідних інстанціях (експертних комісіях, спортивних організаціях тощо).

На початку 70-х років ВНЗ отримали навчальну літературу практично з усіх теоретичних та спортивних дисциплін, яку створювали авторські колективи, окремі фахівці, вчені, відомі спортсмени. До 1975 року було заплановано видання ще 65 підручників. У зв'язку з введенням нових навчальних планів у 1973—1975 рр. передбачалося додатково підготувати до видання навчальні посібники зі вступу до спеціальності, біометрії, організації фізичної культури, спортивних споруд, а також практикуми з програмованого навчання анатомії людини та проведення практичних занять зі спеціальних теоретичних предметів.

1972 року у Волгоградському інституті фізичної культури разом з видавництвом «Фізкультура и спорт» за участю авторів навчальної та спортивної літератури було вперше проведено широку дискусію щодо видання підручника «Гімнастика»; у Білоруському інституті фізичної культури — обговорення підручника з фізіології, у Державному центральному інституті фізичної культури — підручника з легкої атлетики. Того ж року для інформаційного забезпечення організації, змісту та методики фізичного виховання студентів ВНЗ країн Азії, Африки та Латинської Америки було вирішено зібрати інформаційний матеріал з цієї проблематики та видати збірку наукових праць. Разом з тим Науково-методична рада запропонувала проект з оснащення кафедр фізичного виховання апаратурою для проведення науково-дослідної роботи та положення про науково-дослідну лабораторію при кафедрі фізичного виховання.

Незважаючи на докладені зусилля щодо покращення інформаційного забезпечення, ВНЗ фізкультурного профілю все ще мали неабиякі труднощі з придбанням навчального обладнання, наочних посібників, наукової апаратури та спортивного інвентарю, не були забезпечені науковою інформацією про передовий досвід спортивного тренування за кордоном, іноземною спортивною літературою, книгами та періодикою.

Тоді стає очевидним, що існує велика потреба у створенні відповідних служб інформації в галузі фізичної культури та спорту, які б надавали вичерпну, актуальну, повну, систематизовану інформацію вченому або досліднику. Основною службою, інформаційним посередником того часу була бібліотека спеціалізованого ВНЗ, яка надавала у кращому випадку журнали та книги. Але ці джерела інформації необхідно було формально проглянути, щоб знайти той чи інший науковий факт. Щодо отримання актуальної, сучасної інформації з усіх проблем галузі не тільки російською, українською чи іншими мовами, зокрема з іноземних журналів, то такі послуги надавали лише у центральних бібліотеках, на відвідання яких багатьом вченим бракувало часу. Відповідно у статтях, книгах, навчальних посібниках часто зустрічалися ляпи в результатах досліджень: вони могли бути або застарілими, або вже відомими. Таким чином, методи роботи з першоджерелами, і особливо з закордонними, вважалися незадовільними [4].

Ставало очевидним, що важливою умовою продуктивності вчених мала бути актуальна та повна інформація про стан наукових досліджень, відповідна система подання інформації. Створення такої системи передбачало чітке визначення ступеня необхідності конкретної інформації, знання конкретних потреб в інформації, наявність раціональної методики оперативного задоволення інформаційних запитів.

Зрозуміло, що найпершим помічником у створенні такої системи мала стати бібліотека ВНЗ фізкультурного профілю, яка акумулювала всю інформацію галузі. У 70-х роках бібліотеки як інформаційні підрозділи інститутів інтенсивно розвиваються. Саме на них покладають завдання розгорнути роботу щодо вивчення читацьких запитів для отримання даних, необхідних для вдосконалення власної діяльності у сучасних умовах. Спираючись на ці дані, бібліотеки ВНЗ фізкультурного профілю здійснюють конкретні перетворення у сфері обслуговування фахівців. Вони вивчають обсяги та характер інформаційних потреб, формують і наполегливо працюють над системою довідково-пошукового апарату — каталогами, для швидкого тематичного пошуку створюють ряд картотек.

Особлива роль у той час належала прогностичній інформації, оскільки наукова передбачу-

ваність подальшого розвитку галузі могла слугувати надійною основою оперативного управління та прийняття правильних і своєчасних рішень. Але в процесі вивчення першоджерел (статей, науково-технічної інформації, звітів, книг) вчений не дуже активно перекладав роботу з відбору інформації на інформаційні служби, зокрема бібліотечних фахівців — бібліографів, тому завдання інформаційних служб зводилося до простого пошуку необхідних досліднику інформаційних матеріалів і надання їх у доступній формі: каталог, бібліографічна картка, уточнення фактографічних даних, бібліографічних посилань. Шукаючи нові методи роботи з користувачами, бібліотеки вдаються до нового способу забезпечення інформацією вчених та фахівців — друкують бюлетені сигнальної інформації. На рівні інформаційних служб галузі вперше виходять друком реферативні журнали. Ці спеціально підготовлені видання оперативного поширення інформації стали основним засобом інформаційного забезпечення навчального процесу та наукових досліджень 70-х років: бюлетень сигнальної інформації подавав у систематизованому вигляді бібліографічний опис нової публікації з теми, предмета та проблеми, що дозволяло вченому або досліднику, отримавши такий сигнал, відвідати бібліотеку та ознайомитися з повним текстом або замовити копію. 1972 року було заплановано видавати такі бюлетені, термін підготовки яких мав складати 25 днів з моменту отримання відповідних публікацій, періодичність випусків мала становити один раз на два тижні [5]; реферативні журнали містили анотації та реферати з коротким викладом теми та змісту публікації.

Головним завданням в удосконаленні та підвищенні інформаційного забезпечення мало бути створення спеціальної науково-інформаційної системи з фізичної культури та спорту. Варто наголосити, що така науково-інформаційна автоматизована система вже існувала в науково-дослідному інституті економіки та інформації з радіоелектроніки на базі електронно-обчислювальної техніки і була підсистемою автоматизованої системи управління. Комітет з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР вирішив, що галузь фізичної культури та спорту також може мати автоматизовану науково-інформаційну систему [6], що могло б сприяти вирішенню багатьох завдань наукового управління розвитком галузі фізичної культури і спорту та її інформаційного забезпечення.

З 1973 року відбуваються зміни в навчальних планах ВНЗ: започатковано нову навчальну дисципліну «Вступ до спеціальності», яка мала на меті формувати у студентів чітке уявлення про суть їхньої майбутньої професії та головні завдання. Інформаційний матеріал був викладений таким чином, щоб студенти отримали знання про те, як

і за яких умов виникла фізична культура, які мала стадії розвитку, які її функції та взаємозв'язки з науково-технічними прогресом, її роль у формуванні соціальної активності населення. Водночас студенти мали отримати знання з історії власного ВНЗ, про його традиції, структуру, навчальні плани, особливості організації та змісту навчання, юридичні права і зобов'язання перед ВНЗ.

1974/1975 навчального року в навчальні програми ВНЗ фізкультурного профілю вводять нову дисципліну — біометрію, завдання якої полягали у тому, щоби навчити студентів збирати точні кількісні відомості про об'єкт дослідження: біометрія вивчала теорію вимірювання, техніку вимірювання та статистику для обробки результатів вимірювання.

Значна увага приділялася вдосконаленню форм самостійної роботи студентів, оскільки перевірка Комітету з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР встановила, що в деяких інститутах фізичної культури не створені умови для самостійної роботи студентів (Вірменський державний інститут фізичної культури) [7].

У середині 70-х років видання та розповсюдження спеціальної літератури серед фахівців галузі стає актуальною проблемою. Відчувається брак кваліфікованої інформації, галузь фізичної культури та спорту вимагає розробки відповідної системи інформування фахівців. 1974 року в Литовській РСР на базі Вільнюського державного університету ім. В.Капсукаса вперше була сформована група вчених — фахівців з інформації, математики, медицини та галузі фізичної культури і спорту, яка почала досліджувати проблеми забезпечення різних категорій користувачів спортивною інформацією. Попередній етап досліджень показав, що галузь фізичної культури та спорту як об'єкт інформаційного дослідження має специфічні особливості у зв'язку з тим, що це система складна, слабо детермінована, багатогалузева, динамічна, яка належить до класу великих кібернетичних систем; слабо формалізована, прогнозувати яку доволі складно; важка в управлінні, контрольована та регульована, з явними та неявними зворотними зв'язками, моделювання яких є ускладненим [8]. Застосовуючи метод анкетування, наукова група визначила, що фахівці галузі (тренери, спортсмени, спортивні організації, студенти тощо) отримують необхідну спортивну інформацію по-різному: неповністю, із запізненням, в незручній формі. Окрім того, було встановлено, що ресурси спортивної інформації, зокрема у Литовській РСР, децентралізовані, невпорядковані, неукомплектовані, використовуються недостатньо. На підставі цих матеріалів була розроблена принципова структурна модель системи галузевої інформації. Система складалася з трьох основних груп інформаційних потоків спортивної інформа-

ції: всесоюзної, республіканської та зарубіжної, які надходили в центр спортивної інформації, функції якого виконував Республіканський кабінет методики спорту разом з розробниками теми. Після відповідної обробки, розмноження та диференціації інформаційних потоків інформацію скеровували користувачам. Кожна група інформаційних потоків складалася з певних спеціальних інформаційних потоків, зокрема з директивної інформації (постанови та укази), статистичних даних, документів спортивних змагань (протоколи, звіти), літератури (книги, журнали, звіти НДР тощо), засобів масової інформації (спортивна періодика, наукові журнали), епістолярного матеріалу (листування з різними науково-дослідними, спортивними організаціями тощо). У кожному потоці інформації за змістом було виокремлено дві основні групи: міжгалузеві питання спорту (організація спортивного руху, питання спортивної психології, медицини, педагогіки тощо) та види спорту. Впровадження такої системи мало на меті значно покращити інформаційне забезпечення галузі фізичної культури в цілому та ВНЗ фізкультурного профілю зокрема.

1976 року проблема отримання та використання інформації в галузі набуває нового звучання. Цим питанням значну увагу починають приділяти не лише науковці, а й Спорткомітет СРСР. Ще 1975 року за рішенням Спорткомітету СРСР на базі Всесоюзного науково-дослідного інституту фізичної культури (ВНДІФК) почалася розробка науково обґрунтованої системи річної статистичної звітності з використанням обчислювальної техніки. Така інформація була необхідною як інструмент управління практичною роботою з фізичної культури та спорту, як відображення процесу соціального розвитку фізичної культури та спорту (показники) в усіх республіках і важливий вид інформації для наукового аналізу та узагальнень.

1979 року для допомоги тренерам в удосконаленні знань з підготовки спортсменів створена система науково-технічної інформації «Спорт» (при ВНДІФК), яка мала забезпечити необхідною інформацією керівні органи спортивних організацій, і була скерована на те, щоби добитися максимальної відповідності інформаційного забезпечення практичним завданням навчально-тренувального процесу для підвищення якості підготовки висококваліфікованих спортсменів.

Наприкінці 70-х організація системи інформації в галузі передбачала не тільки формування науково обґрунтованої системи статистичної звітності, а й вивчення джерел інформації, які використовують фахівці галузі. Було констатовано, що галузь фізичної культури та спорту вимагає побудови цілісної системи наукової інформації, яка вирішить цілу низку складних проблем методичного, техно-

логічного, технічного та організаційного характеру. Функціонування такої системи та її структура можуть бути представлені такими елементами, як збирання, аналітико-синтетична обробка інформації, зберігання, інформаційний пошук та розповсюдження інформації [8]. Створення системи наукової інформації передбачало також інформаційне забезпечення всіх напрямків наукових досліджень галузі.

Висновки. 70-ті роки минулого століття виявили проблеми організації централізованого збору наукової інформації, вибору технічних засобів зберігання та інформаційного пошуку, аналітико-синтетичної обробки наукової інформації, розмноження та розповсюдження інформаційних матеріалів. З огляду на різноманітність в галузі фізичної культури і спорту джерел інформації (періодичні видання, книги, монографії тощо) та неефективність їх використання стала очевидною потреба у створенні системи наукової інформації та відповідного інформаційного забезпечення. Незважаючи на те, що впродовж 70-х років ця проблема активно обговорювалася, мала спроби впровадження в окремо взятій республіці (у Литовській РСР), реалізовувалася у ВНДІФК, дозволила змінити форми роботи інформаційних служб, зокрема бібліотек інститутів фізичної культури, вона не отримала подальшого розвитку. Не було створено всесоюзного центру галузевої інформації для інформаційного забезпечення як галузі фізичної культури і спорту в цілому, так і ВНЗ фізкультурного профілю зокрема.

Список літератури

1. Єрмаков С. С. Інформаційне забезпечення діяльності тренера ДЮСШ з волейболу // Слобожанський наук.-спорт. вісн. — 2007. — № 12. — С. 84.
2. Андреева Н. А., Никифоров И.И. Физкультурные учебные заведения России // Теория и практика физической культуры. — 1972. — № 11. — С. 66.
3. Мишко В. И. Научно-методический совет подводит итоги / В. И. Мишко, Т. Н. Коваль-Петренко // Теория и практика физической культуры. — 1971. — № 7. — С. 78-79.
4. Бобков Б. С. Некоторые проблемы службы информации в области физической культуры и спорта // Теория и практика физической культуры. — 1972. — № 8. — С. 56.
5. Совершенствовать систему научной информации // Теория и практика физической культуры. — 1972. — № 7. — С. 4.
6. Там само. — С.4.
7. Смирнов В. Г. Повышать образование специалистов по физической культуре и спорту // Теория и практика физической культуры. — 1973. — № 3. — С. 2.
8. Канцлерис А. Ю. Разработка системы информации по физической культуре и спорту в Литовской ССР / А. Ю. Канцлерис, Й. М. Янкаускас // Теория и практика физической культуры. — 1974. — № 5. — С. 45—46.
9. Переверзин И. И. Методологические проблемы построения системы научно-методической информации / И. И. Переверзин, В. П. Моченцов // Теория и практика физической культуры. — 1979. — № 6. — С. 44—45.

Надійшла до редакції 20.01.2009

Свистельник И.Р. Развитие высшего физкультурного образования и его информационного обеспечения в 70-х годах XX века.

В статье рассматривается формирование высшего физкультурного образования как самостоятельной отрасли и развитие его информационного обеспечения. Определено, что в 70-х годах остро ощущается недостаток в квалифицированной информации, отрасль физической культуры и спорта требует разработки надлежащей системы информирования специалистов.

Ключевые слова: высшее физкультурное образование, информационное обеспечение.

Svistelnik I.R. Development high sport education and its information insurance in 70s XX centuries.

This article deal with forming high sport education like independent branch and development its information insurance. Key words: physical culture high educational establishments, information maintenance.